

BP WINCENTY URBAN

**SZKICE Z DZIEJÓW DIECEZJI WROCŁAWSKIEJ
BISKUP JODOK Z ROSENBERGU**

P r z e d m o w a

Husytyzm spowodował w diecezji wrocławskiej bezsprzecznie wielkie wyrwy w życiu religijno-kościelnym, a zwłaszcza gospodarczym. Rządy bpa Waclawa Legnickiego (1382—1417), bpa Konrada Oleśnickiego (1417—1447) i Piotra II Nowaka (1447—1456) przepłnione były ich uderzeniami i pozostałościami. Pierwsza połowa XV wieku diecezji wrocławskiej rozwijała się pod ich znakami.

Zagadnieniom tym poświęciłem pracę pt. „*Studia nad dziejami diecezji wrocławskiej w pierwszej połowie XV wieku*“, która wyszła drukiem w roku 1959.

Drugą połowę XV wieku dziejów diecezji wrocławskiej cechuje inny aspekt. Wprawdzie było w życiu religijnym dużo religijności i żywej wiary, ale życiem ówczesnym wstrząsały gwałtowne przejawy, które przygotowały grunt do wybuchu innowierstwa XVI wieku, zainicjowanego przez Marcina Lutra.

Uchwycenie tych przejawów stawia sobie za cel niniejsza praca, ujęta w formie szkiców, obejmujących rządy trzech biskupów wrocławskich, mianowicie bpa Jodoka z Rosenbergu (1456—1467), bpa Rudolfa z Rüdesheim (1467—1482) i bpa Jana IV Rotha (1482—1506). Nawiasowo łączy się z nimi Jan V Turzo.

1. ZARYS BIOGRAFICZNY

1. W dniu 23 listopada 1457 r. zmarł król Władysław Habsburg, pogrobowy syn Albrechta II, w pięknym wieku młodości, liczący osiemnastoletni zryw życia; miał on paść ofiarą zarazy przywleczonej przez krzyżowców do Europy¹. Śmierć jego spowodowała

¹ S e p p e l t, Des Bischofs Jodocus von Breslau (1456—67) Romfahrt, s. 1

na Śląsku i w diecezji wrocławskiej nowe pasmo trudności i niepokojów oraz napięć. Kraj, nie uspokojony dostatecznie jeszcze po burzy husyckiej z pierwszej połowy XV wieku, stał się widownią nowych zmagañ.

Na arenie politycznej zaczęły szybko przejawiać się różne sceny. Na tron węgierski wyniesiono 13 stycznia 1458 r. Macieja Hunyadyego Korwina. Sejm czeski opowiedział się (2 marca 1458) za Jerzym z Podiebradu, dotychczasowym namiestnikiem królestwa czeskiego, i jego też wybrał na swego króla pod wpływem „mas, wołających o króla rodaka“. Podobne stanowisko zajęły stany śląskie, ale na zjeździe wrocławskim zdecydowały jedynie odroczyć uznanie króla Jerzego z Podiebradu do czasu stwierdzenia jego „prawomyślności w rzeczach wiary“; katolicy śląscy lękali się opowiedzieć za „władcą-heretykiem“, a Niemcy nienawidzili go ze względów narodowościowych jako Czecha. Król Jerzy z Podiebradu wyrzekł się nauk husyckich przed swoją koronacją i przyobiecał skłonić naród czeski do posłuszeństwa Kościołowi rzymsko-katolickiemu.

Ówczesny papież Pius II nie zrywał stosunków z Jerzym, ponieważ spodziewał się pojednać husytów z Kościołem na drodze pokojowej. Wobec tej sytuacji stany śląskie w większości uległy królowi Jerzemu; jedynie Wrocław burzył się i nie chciał się ugiąć nawet w wypadku otwartej walki, jaką rozpoczął król Jerzy w 1459 r. Nie chciał on jednak zrażać sobie katolików i za pośrednictwem papieża Piusa II starał się dojść również na drodze pokojowej do porozumienia. W tym celu papież wysłał poselstwo do Wrocławia, które zdołało przekonać bardziej umiarkowanych mieszczan i doprowadzić do układu z królem Jerzym; hołd miasta jednak odłożono do wyjaśnienia stanowiska króla: czy jest on katolikiem czy też heretykiem?

Wrocław, miasto zamożne, dumne, bogate w tradycje katolickie, a równocześnie przepelnione duchem wzmożonej niemczyzny, nie chciał uznać nowego władcy czeskiego a równocześnie i śląskiego — Jerzego z Podiebradu, szczerego Czecha, którego uważał za poplecznika husyckich nauk i zasad i „otwarcie zarzucano mu kacerstwo“, dlatego też na tym tle rozgorzały ciężkie walki wrocławian z królem.

Równocześnie i na stolicy biskupiej we Wrocławiu dokonały się w tym czasie zmiany. Diecezja wrocławska została osierocona z powodu śmierci bpa Piotra II Nowaka, zmarłego 6 lutego 1456 r. Wówczas to namiestnik królewski na Śląsku, księstw Świdnicy i Jaworu, Henryk z Rosenberg, z pochodzenia Czech, zabiegał usilnie wśród członków kapituły katedralnej, aby jego brata, J o d o k a, wybrano na biskupa diecezji wrocławskiej.

Zabiegi te nie pozostały bezskuteczne.

Dzięki wpływowi namiestnika królewskiego, Henryka Rosenberga, oraz na życzenie i polecenie króla Władysława², brat namiestnika, Jodok, został rzeczywiście wybrany na biskupa wrocławskiego 8 marca 1456 r.

Bp Jodok urodził się w 1430 r.³. Nie posiadał on wyrobienia, jakiego należało wymagać od kandydata na biskupa⁴. Był najmłodszym synem Ulryka Rosenberga, przywódcy katolickiego stronnictwa w Czechach. Bracia jego pojednali się jednak z przeciwnikiem ojca, Jerzym z Podiebradu, i Henryk został nawet namiestnikiem Śląska i Łużyc. Jodok w dwudziestym roku życia (1450 r.) otrzymał od papieża Mikołaja V nominację na wysokie stanowisko, prepozyta kapituły w Pradze, ale w nominacji tej chodziło niewątpliwie więcej o zapewnienie nominatowi dochodów, aniżeli o względy duszpasterskie. Później wstąpił Jodok do joannitów i w 1452 r. został ich wielkim komturem z siedzibą w Strakowicy. Dalszy stopień w jego karierze przyniósł rok 1453, kiedy to w dniu 23 sierpnia arcybiskup Salzburga, Zygmunt de Volkerstorf, wyświęcił go w Pradze na kapłana. Droga do biskupstwa w życiu Jodoka była już otwarta.

Wprawdzie kanonicy kapituły katedralnej we Wrocławiu w czasie wakansu stolicy biskupiej po śmierci bpa Nowaka nosili się z myślą i szczerym zamiarem wybrania jednego spośród miejscowych prałatów, ale odstąpili od tego planu, gdy przybyli posłowie

² C u r e u s, Annales, 386: „ex commendatione Ladislai Regis creatus est Episcopus“.

³ S o m m e r s b e r g, II, s. 170: „Nobilis de domo et familia Rosenbergensium“.

⁴ S o m m e r s b e r g, II, 170: „Ad crapulam proclivus, adeo ut quoque sua Cibaria sumptuose condiret Zukaro“.

króla Władysława i przedstawili pisma polecające wybrać na biskupa Jodoka de Rosenberg⁵. Pod wpływem tak poważnych zabiegów oraz ze względu na zasługi jego ojca, Ulryka, poczynione dla katolicyzmu⁶, kanonicy katedralni wybrali Jodoka zgodnie na biskupa wrocławskiego. Konfirmacja dokonanej elekcji przez papieża Kaliksta III nastąpiła w czerwcu 1456 r., za udzieloną dyspensą z powodu przeszkody braku wieku kanonicznego u bpa Jodoka⁷.

Bp Jodok przybył do Wrocławia 11 czerwca 1457 r. i został przyjęty przez kapitułę, duchowieństwo i radę miejską, ale hołd z ich strony został mu złożony dopiero 7 listopada tegoż roku. Zagrały wtedy wszystkie dzwony, zaśpiewano *Te Deum laudamus*, biskup przystąpił do głównego ołtarza, ucałował pobożnie relikwie świętych i złożył w ofierze 4 floreny węgierskie. Ta dłuższa zwłoka ze złożeniem biskupowi hołdu trwała dlatego, że widocznie bp Jodok nie chciał przestrzegać przyjętych zobowiązań kapitułacji wyborczych i musiały z tego powodu nastąpić nowe pertraktacje⁶.

W związku ze zmianami politycznymi i kościelnymi, jakie zaistniały na Śląsku, pisał papież Kalikst III (11 maja 1456 r.) do klasztoru Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu, że dowiedział się z relacji prepozyta kapituły wrocławskiej, Jana Duster⁷, o śmierci bpa Piotra Nowaka oraz o zamiarze kanoników przeprowadzenia nowej elekcji biskupiej. Kanonicy jednak, pisał papież, z doświadczenia przekonali się, że pewni ich biskupi nie rządzą pożytecznie w diecezji, ponieważ działali „bez rady i zgody“ członków kapituły, a jedynie pod wpływem zachcianek

⁵ W ciągu rozprawy trzymamy się pisowni nazwiska — Rosenberg, ponieważ w tym brzmieniu podawane ono jest najczęściej w zachowanych dokumentach, chociaż spotyka się czasem w opracowaniach brzmienie jego w formie „Różombork“. Por. C u r e u s, *Annales*, 386: „ex clara familia dominorum de Rosenberg“.

⁶ AAW, III a 3: „genitur eiusdem Jodoci electi, Ulricus de Rosenberg, Regni Boëmiaë principalis Baro coeteris Baronibus Boemis in haeresim Wichleffisticam prolapsis Catholicam puritatem cum filiis subditis suis tenuit, et in fidelitate Religionis orthodoxe et devotione Romanae Ecclesiae semper uniformis permansit“.

⁷ Defectus aetatis.

swjej woli, dlatego też stracili wiele w dobrach kościelnych, posiadłościach, zamkach, w które kościół wrocławski był ongiś bogaty i sławny; obecnie znalazł się w stanie prawie ostatecznej biedy i utraty przywilejów; stąd też na tym tle powstały spory między biskupami a kapitułą, aby zapobiec na przyszłość tym tarciom i polepszyć stan kościoła i jego środków, zanim przystąpią do przeprowadzenia elekcji, winni odebrać od kandydata na biskupa przed elekcją przysięgę, że będzie zachowywał ich chwalebne przywileje i nie podejmie żadnych kroków im przeciwnych, zwłaszcza nie będzie przyjmował do kapituły osób spoza śląskiej prowincji⁸, że nie będzie darował dóbr kościelnych, sprzedawał, ani też obciążał ich bez zgody kapituły, nie będzie też nakładał na duchowieństwo opłat ani też przyjmował kandydatów na generalnego starostę dla zamków i twierdz.

Papież Kalikst III zatwierdził elekcję bpa Jodoka i zezwolił mu zatrzymać nadal przy biskupiej godności wielki priorat joannitów i praską prepozyturę jako komendę.

Bp Jodok wprowadzić przyjął „kapitulacje wyborcze“, przedłożone mu przez kapitułę wrocławską, broniące jej przywilejów⁹, ale objęcie diecezji wrocławskiej przez niego mimo zatwierdzenia elekcji wnet nie nastąpiło, a główny powód tej zwłoki łączył się z annatami czyli świadczeniami na rzecz skarbu Stolicy Apostolskiej, składanymi przez duchownych po otrzymaniu beneficjów z rąk papieża. Toczyły się więc pertraktacje o zwolnienie w Rzymie bpa Jodoka od tego rodzaju opłat¹⁰. Po elekcji bpa Jodoka w 1456 r. oszacowano wysokość opłat z diecezji wrocławskiej na 4 tys. florenów, nie licząc innych wymiarów.

W dokumencie wystawionym 15 czerwca 1457 r. bp Jodok wyjaśniał, po dokonanej elekcji i otrzymanej confirmacji na biskupa wrocławskiego, że przybył do Wrocławia w celu zachęty kapituły do podjęcia dalszych starań u papieża i Kolegium Kardy-

⁸ Theiner, II, nr 148, s. 107: „non extraneas personas promovere“.

⁹ Seppelt, s. 3. Dokument w tej sprawie w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu był pod sygn. S. 40., zaginął. Jedyne Fr. Berghius podaje pod rejestrem S. 40 następującą uwagę: „Instrumentum Articulorum juratorum a Capitulo ante electionem Jodoci de Rosenberg: 1456“.

¹⁰ Seppelt, Des Bischofs Jodocus, s. 4.

nałów o uzyskanie dokumentu prowizji na biskupstwo wrocławskie dla osobistej pewności ze względu na niepokoje panujące w Polsce i w Czechach; zapewnił też, iż nie wchodzi do biskupiego dworu z zamiarem rządzenia, lecz tylko jako gość bierny¹¹.

Wprawdzie z powodu braku przepisanego wieku, jak już zaznaczono, nie był on kandydatem odpowiednim, jednak papież Kalikst III usunął te przeszkody dla wielkiej stałości w wierze katolickiej jego ojca, Ulryka Rosenberga¹².

Jodok osobiście nie był pozbawiony pewnych zdolności¹³ i łatwego zjednywania sobie ludzi. Władał biegle językiem łacińskim i czeskim, słabiej niemieckim¹⁴; ale te kwalifikacje nie wystarczały jeszcze w pełni do podjęcia godności biskupiej.

Konsekracja bpa Jodoka odbyła się 11 grudnia 1457 r. a dokonał jej bp Kasper z Miśni. Bp Jodok osobiście cierpiał na chorobę nóg, trudno mu było stać i dlatego odprawiał służbę Bożą prawie każdego dnia w postawie siedzącej¹⁵.

Rządy jego nie były wolne od przelicznych kłopotów. Nawet najbliżsi spośród członków kapituły katedralnej stawiali mu trudności. Usilnym jego celem było pogodzenie diecezjan z królem Jerzym z Podiebradu.

Bp Jodok miał w kapitule wrocławskiej głównego oponenta w osobie prepozyta Jana D u s t e r a¹⁶. Przy nim stał kantor

¹¹ AAW, dokument S. 12: „hospes passivus“.

¹² Fama, G. 2: „ob magnam, praecipue Ulrici de Rosenberg, in fide Catholica, constantiam“

¹³ AAW, III a 3: „Vir erat hic staturae altae, caput oculos et ossa habens grandia, corpore crassus, in eloquentia literatura atque prudentia singularis“. Chronica Principum Poloniae, SRS. I, s. 169 podaje charakterystykę bpa Jodoka „corpore vasto et opimo ex deliciis cibus, quibus magnis impensis vacavit“. Eschenloer, Historia, s. 9, charakteryzuje go „doctrina et vite regularitate perspicuus“. C u r e u s, Annales, 386; „fuit in eo energia doctrina, facundia et prudentia“. Fama, G. 2 bp Jodok był: „corpore altus, sic mente, ingenio, eloquentia, prudentia sublimis, venerationem sibi, apud omnes, conciliauit“.

¹⁴ H e y n e, III, 716—717.

¹⁵ Fama, G. 2: „Cum tumore pedum praegravante, stare non posset, sedendo, diebus fere singulis, rem divinam peragebat“.

¹⁶ Jan Duster, prepozyt od 20.8.1450 do 31.8.1473. Por. R. H ä r t e l,

katedralny, Mikołaj Tempelfeld, zdecydowany przeciwnik Jerzego z Podiebradu. Doszło do tego, że wskutek walki bp Jodok uwięził 29 czerwca 1467 r. we własnym mieszkaniu koło katedry we Wrocławiu Jana Dustera, wywiózł go do Nysy i osadził w zamku Kaldenstein.

Przy kościele św. Elżbiety we Wrocławiu działał znowu jako kaznodzieja Bartłomiej Tempelfeld, występujący przeciwko królowi Jerzemu, zyskujący znaczny poklask wśród rzesz¹⁷.

Bp Jodok zmarł na chorobę nerek 12 grudnia 1467 r., zaopatrzony sakramentami świętymi w Nysie¹⁸, dokąd zwołał kanoników na narady w sprawach Kościoła¹⁹.

Z chwilą śmierci bpa Jodoka miał odetchnąć z ulgą cały Wrocław²⁰. Ciało zmarłego biskupa przewieziono do Wrocławia 15 grudnia 1467 r.²¹ i pochowano w katedrze²².

2. ADMINISTRACJA I SPRAWY GOSPODARCZE

2. Wojny husyckie zaznaczyły się na terenie diecezji wrocławskiej silnym śladem. Stąd nie dziwi nas fakt, że papież Kalikst III w bulli, wydanej w Rzymie 11 maja 1456 r., skierowanej do bpa Jodoka, nawiązał do artykułów zaprzysiężonych przez bpa Piotra Nowaka i przez niego przestrzeganych, a wśród nich przypominał, aby starostowie składali przysięgę wierności kapitule, aby biskup na swoim dworze nie utrzymywał ponad 24 domowników i 12 koni, dopóki nie dojdzie do bogatszej fortuny²³ i polecił bpowi Jodokowi zachować przytoczone artykuły.

Die Prälaten des Breslauer Domstiftes bis zum Jahre 1500. Z. 24: 1890, s. 281.

Heyne, III, 715, Seppelt, s. 14.

¹⁷ Pol, II, 43: „mit besonderm Wohlgefallen des Pöbels“.

¹⁸ AAW, III a 3: „religiose et devote omnibus sacramentis rite procuratus“.

Bp Jodok zmarł „pie et devote“, Fama, G. 2.

¹⁹ Cureus, Annales, 386: „Moritur anno 1467. ex nephritide“.

²⁰ Seifert, s. 13.

²¹ Fama G. 2.

²² AAW, dok. V. 9, wyciąg z testamentu bpa Jodoka, z dnia 11 grudnia 1467, bez miejsca wydania, przypuszczalnie w Nysie.

²³ AAW, S. 31, dokument pergaminowy, łacina, pieczęć ołowiana.

Miasto N y s a, stolica księstwa biskupiego, w roku 1458 złożyło przysięgę wiernopoddańczą bpowi Jodokowi, a przez to wzmocniło jego pozycję.

Tok trosk gospodarczych bpa Jodoka przejął starosta Otmuchowa, Mikołaj C h o t u l i ń s k i, któremu biskup przyznał dokumentem z 1 sierpnia 1458 r., wystawionym w Nysie, za wierną służbę i za pewien ciężący dług 50 grzywien groszy ze spadku otrzymanego po Mikołaju Lotsche w Wiązowie²⁴. Dla tegoż Mikołaja Chotulińskiego bp Jodok wystawił dokument w Nysie 20 sierpnia 1458 r. i nadał mu w nim za wierną służbę i na spłacenie długów czynsz 7 grzywien i 1 wiardunka groszy z 11 1/2 grzywiny, które bp K o n r a d lokował na jatkach mięsnych Małgorzacie Groman; czynsz ten później należał do Hansa von Bauden, a od niego przypadł biskupowi z prawem wykupu za 70 grzywien²⁵. Tenże Chotuliński otrzymał, według dokumentu wystawionego we Wrocławiu 22 listopada 1459 r., od bpa Jodoka, za zgodą kapituły zamek w O t m u c h o w i e²⁶. Bp Jodok zeznał też w Nysie 14 września 1458 r., że poprzednik jego, bp Piotr Nowak, załatwił Jerzemu Schultz z Brzeziny Polskiej²⁷ część roli wodami ze stawów i przyobiecał dać odszkodowanie 30 węgierskich guldenów z pieniędzy rybackich, gdy tylko staw będzie spuszczoney. Wyniku załatwienia tej sprawy nie znamy. W następnym dniu (15 września 1458 r.) bp Jodok zaświadczył w Nysie o sprzedaży za 230 węgierskich guldenów wsi K ę p n i c a²⁸.

Najdłużej ciągnęła się jednak sprawa długu zaciągniętego w diecezji warmińskiej²⁹. Papież Pius II skierował do bpa Jodoka bullę wystawioną w Rzymie 12 grudnia 1458 r. w sprawie zwrotu pieniędzy pożyczonych przez bpa Nowaka w diecezji

²⁴ AAW, dokumenty chronologiczne.

²⁵ AAW, dok. chronol.

²⁶ AAW, dok. chronol. Por. też G r ü n h a g e n - M a r k g r a f f, *Lehns*, II, 276, nr 71.

²⁷ AAW, dok. chronol. Miejscowość Brzezina Polska, Bresen, Klein Briesen koło Nysy.

²⁸ H e y n e, III, 693. Wieś Deutzkemnitz, Deutsch Kemnitz, Deutsch Kamitz, Hermannstein O.S. koło Nysy.

²⁹ Por. U r b a n, *Studia*, s. 217 mm.

warمیńskiej w wysokości 5 tys. guldenów³⁰. Tenże papież powiadomił kapitułę wrocławską dokumentem wystawionym w Rzymie³¹ w dniu 15 października 1458 r., że jeszcze papież Kalikst III powierzył mu, wówczas jako kardynałowi, osieroconą diecezję warمیńską z powodu śmierci bpa Franciszka Kuhschmalza († 1457), głównie w celu obrony jej majątków przed możliwymi stratami; z nakładem wielkich kosztów wysłał on do Warmii prokuratorów; wrocławska kapituła winna była bpowi Franciszkowi z Warmii pewną kwotę pieniędzy. Obecnie jako papież nie chce bynajmniej zaniedbać tej troski o wymienioną diecezję i wyznaczył Pawła de Legendorff jako administratora, aby przypilnował i napominał kapitułę wrocławską celem spłacenia należnej sumy. Papież Pius II zwrócił się też ze Sieny 13 kwietnia 1459 r. do opata klasztoru Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu w sprawie pożyczonej kwoty w wysokości 2 500 reńskich guldenów biskupowi Piotrowi Nowakowi i tyleż jego kapitule.

Ówczesny administrator biskupstwa warمیńskiego, Paweł de Legendorff, skarżył się wobec papieża, że zarówno biskup wrocławski jak też i jego kapituła nie chcą spłacić należnej reszty; a położenie administratora stało się tym trudniejsze, ponieważ w czasie wojny w Prusiech zagubił on kwit dłużniczy. Na prośbę więc Pawła de Legendorff papież polecił opatowi dopilnować, aby biskup wrocławski i kapituła po spłaceniu reszty wystawili kwit uiszczzonego długu³². Bp Paweł, elekt warمیński, udzielił w Mantui 15 września 1459 r. upoważnień w celu żądania należnych sum od bpa Jodoka, kapituły wrocławskiej i innych dłużników oraz wystawienia kwitów³³. Częściowy kwit spłaty długu

³⁰ AAW, G. 10a.

³¹ AAW, dok. chronol. Dokument pergaminowy, laciną, pieczęć ołowiana, sznur konopny. Na odwrocie: „Bulla pro capitulo in causa solutionis episcopo Warmiensi cum quitanciis adiunctis et plena solutione“.

³² AAW, dok. chronol. Jest to transumpt w dokumencie z 26 listopada 1466 r. Por. też AAW, G. 10b (Siena 13 IV 1459). Transumpt w: 14.I.1461. y.15. Os. sygn. 9771. I., w rękopisie XVII w., zaznaczono, że w 1466 r. „Episcopus Warmiensi Paulus von Legendorff cum suis Regi Poloniae se dedit:.

³³ AAW, Y. 15. Transumpt w: 14 stycznia 1461.

wystawił bp Jodok w Legnicy 23 grudnia 1459 r. opiewający na 100 guldenów dla bpa Pawła z Warmii ³⁴.

Opat klasztoru Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu, Mikołaj, doniósł 14 stycznia 1461 r. bpowi Pawłowi z Warmii o wystawieniu przez kapitułę wrocławską kwitu na 2 500 reńskich guldenów, pożyczonych u bpa Franciszka ³⁵.

Zgodnie z instrumentem notarialnym (Lidzbark Warmiński 25 maja 1464 r.) bp Paweł, elekt warmiński, udzielił upoważnienia celem dokonania rozrachunku z wrocławskim biskupem Jodokiem w sprawie pożyczonych pieniędzy przez bpa Franciszka wrocławskiemu kościołowi oraz przyjęcia zapłaty i pokwitowania ³⁶:

Sprawa jednak spłaty ciągnęła się parę lat. Dopiero, według instrumentu notarialnego, wystawionego w Lidzbarku Warmińskim, 14 stycznia 1466 r., administrator warmiński Paweł, wyznaczył na prokuratora swego Bartłomieja *Li b e n w a l d a*, kanonika warmińskiego, celem przejścia od bpa Jodoka i kapituły wrocławskiej oraz innych dłużników pieniędzy pożyczonych od bpa Franciszka ³⁷.

W myśl dokumentu (Wrocław 26 listopada 1466 r.) opat klasztoru Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu, Stanisław, otrzymał od bpa Jodoka pełnomocnictwo w sprawie pieniędzy pożyczonych przez bpa Piotra Nowaka w wysokości 2 500 reńskich guldenów od bpa Franciszka na Warmii ³⁸.

W roku 1459 14 lipca Jan *C z i r m a n* władający w *R o m a n o w i e* przysłał kartelusz sporu datowany w Bolkowie w nawiązaniu do pisma namiestnika Jana Warnsdorffa z Kłodzka, do administratorów biskupstwa i kapituły ³⁹.

Bp Jodok zaświadczył też w dokumencie (Nysa 14 października 1459), że przy pomocy kanonika Kaspra Weigla uporządkował zamek w Otmuchowie i przydzielił mu cały zamek z dobrami

³⁴ AAW, dok. chronol.

³⁵ AAW, Y. 15.

³⁶ AAW, dok. chronol.

³⁷ AAW, dok. chronol.

³⁸ AAW, dok. chronol. Na odwrocie: „*Quitantia episcopi Warmiensi facta domino episcopo Wratislaviensi ratione debiti*“.

³⁹ AAW, I A 1 f. Romanow, Romisberg, Rummelsberg koło Ziębic.

w zarząd⁴⁰. W myśl dokumentu, wystawionego we Wrocławiu 20 listopada 1460 r., na generalnej kapitule nastąpiła u g o d a bpa Jodoka z Mykolaschem Meynholtem w sprawie długów za-
ciągniętych jeszcze przez bpa Konrada, bpa Piotra Nowaka,
kapitułę oraz administratora Mikołaja Stocka wysokości 1 100
grzywien czeskich groszy. Celem rekompensaty Meynholt otrzy-
mał zamek Mirsk z wioskami. W akcie ugody oddał on biskupowi
wymieniony zamek, a otrzymał zamek Kaldenstein z wsiami,
który miał trzymać aż do czasu spłaty długu 1 100 grzywien⁴¹.
W roku 1461 na generalnej kapitule bp Jodok zeznał, że bp Piotr II
Nowak oddał majątki P r z e ł ę k (Preiland), K o p e r n i k i
(Koppernigk) koło Nysy Janowi Tuchel za 400 węgierskich gul-
denów z powodu jego pretensji kierowanych pod adresem bpa Kon-
rada, księcia oleśnickiego. Tuchel jednak nakładał bardzo uciąż-
liwe podatki na poddanych, dlatego bp Jodok wykupił te dwie
wsie przy pomocy króla czeskiego i za zgodą kapituły sprzedał
Koperniki Janowi Balke, proboszczowi z Nysy, i Hanusowi von
Leipa z Saubsdorf⁴² za 500 guldenów, Przełęk natomiast zatrzy-
mał. Nadmieniał też bp Jodok o wykupieniu za 100 guldenów ma-
jątku Stobno koło Wrocławia⁴³. W tymże roku (1461) bp Jodok
sprzedał dominikanom we Wrocławiu za 200 węgierskich gulde-
nów roczny czynsz 20 guldenów w Głogowie, przeznaczając
uzyskaną sumę na wykup pewnych wsi⁴⁴.

Na generalnej kapitule w 1462 r. bp Jodok zeznał, że doszedł
do porozumienia z księciem Konradem z Wołowa i Sycowa
w sprawie posiadłości i miasta Kąty; za odstąpienie zamku i mia-
sta ma zapłacić księciu pewną sumę pieniędzy, dlatego też po-
życzył od rycerza Heynko Meynholta 600 guldenów, które przy-
obiecwał oddać na uroczystość św. Jana Chrzciciela, w przeciwnym
razie może on w ciągu 8 dni przejąć w zastaw młyny na Nysie⁴⁵.

W dniu 26 kwietnia 1462 r. bp Jodok zaświadczył, że mgr Kas-

⁴⁰ AAW, dok. chronol.

⁴¹ AAW, Transumpt II. 23.

⁴² Miejscowość na Śląsku po dawnej stronie austriackiej.

⁴³ AAW, dok. chronol. (Wrocław 26.I.1461).

⁴⁴ AAW, dok. chronol. (Wrocław 3.VI. 1461).

⁴⁵ AAW, dok. chronol. (Wrocław 23.VIII.1462).

per Weigil, archidiacon wrocławski i opolski, wykupił za własne pieniądze młyn w obrębie zamku w Otmuchowie, urządził go na nowo i nadał swemu słudze, Jerzemu Swartcz, za wierność jako roczny czynsz w wysokości półtorej grzywny, ciężący na tymże młynie ⁴⁶.

Zgodnie z dokumentem wystawionym w Nysie 14 lipca 1462 r. bp Jodok nadał w dożywocie swemu marszałkowi, Nickelowi Streitowi, za zasługi położone dla biskupstwa w czasie ruchów husyckich wieś Sokolniki koło Kątów Wrocławskich ⁴⁷. W roku 1464 marszałek Nickel Streit otrzymał od bpa Jodoka jeszcze miasteczko Jawernick, wieś tej samej nazwy oraz prawo polowania w lasach i połowę wsi Ujeździec koło Nysy ⁴⁸. Dokumentem wystawionym w Pradze 3 maja 1464 r. król Jerzy z Podiebradu zaświadczył o porozumieniu między bpem Jodokiem z Wrocławia i księciem Mikołajem z Opola w sprawie zwrotu przez biskupa 1 600 węgierskich guldenów księciu Mikołajowi i oddania przez księcia biskupowi miasta Ujazdu ⁴⁹. Z dokumentu wydanego w Nysie 19 maja 1464 r. dowiadujemy się o poświęceniu bpa Jodoka, że doszło do porozumienia z księciem Mikołajem z Opola w związku z wykupem majątku Ujazd stosownie do rozstrzygnięcia króla czeskiego, Jerzego; sprawa dotyczyła 1 600 złotych guldenów węgierskich ⁵⁰. Jako pośrednicy i rozjemcy w porozumieniu bpa Jodoka i księcia Mikołaja z Opola wystąpili w roku 1464 starosta księstwa Opawy, Bernard Birke von N a s s e d e l i rycerz Jan Bess ⁵¹. Książę Bolko Opolski wśród książąt śląskich wcześniej wykazywał swe husyckie sympatie, popierał husyckich kaznodziejów, zabrał dobra kolegiaty w Głogówku ⁵². Dnia 5 lipca 1464 r. wydano w Nysie dokument, z którego dowia-

⁴⁶ AAW, dok. chronol.

⁴⁷ AAW, dok. chronol. Czauchelwicz, Zaugwitz, Trutzflut.

⁴⁸ Lehnsurkunden, II, 278.

⁴⁹ AAW, T. 6b, M. 33. Praga 3.V.1464.

⁵⁰ AAW, dok. chronol.

⁵¹ AAW, D. 29, Nysa 4. VII. 1464.

⁵² W kancelarii swej używał często niemieckiego języka i tytułował się: „Niclas von gotis gnaden herczog czu Oppol“. AAW, I A 1 f (nr. 1458).
G r ü n h a g e n, Geschichte, I, 293 nn.

dujemy się, że książę Konrad z Oleśnicy-Koźła, Bernard Birke i Jan Bess postanowili w związku z porozumieniem bpa Jodoka i księcia Mikołaja z Opola, iż książę Bolko ma w ciągu 8 dni zwrócić biskupowi i jego ludziom zabrane dobra, nie może uciskać duchowieństwa i utrudniać jego sądownictwa, książę może zatrzymać jedynie na razie Ujazd, który ma zwrócić przed św. Michałem, a biskup winien mu uiścić pieniądze ⁵³.

W roku 1464 bp Jodok spłacił 20 grzywnien ze wsi B i s k u p i c e O ł a w s k i e i P ó ł w i o s e k koło Oławy ⁵⁴, jak zaświadczył opat i konwent w Henrykowie.

Bp Jodok zaświadczył w Nysie 6 października 1464 r. o zeznaniu Hanusa von Leipe wobec niego, iż proboszcz Nysy, Jan Balko, i jego szwagier nabyli sądownictwo w Kopernikach od Hanusa Stoschin von Twarischaw ⁵⁵.

W dniu 24 lutego 1465 w Widawie nastąpiło porozumienie między kościołem parafialnym św. Katarzyny, reprezentowanym przez proboszcza Symona i mieszczan a wójtostwem w sprawie łaźni; kościołowi pozostała na łaźni jedna grzywna jako kapitał fundacyjny ⁵⁶.

Wiele kłopotów miał bp Jodok nadal z kluczem majątkowym w Ujeździe. Proboszcz Jan Zwoyski informował biskupa, iż książę P r z e m k o z Toszku opierał się z ich obsiewem ⁵⁷. W roku 1465 bp Jodok wykupił od księcia Mikołaja z Opola majątek Ujazd z wsiami i przynależnościami, który bp Konrad wydzierżawił księciu Bolkowi z Opola i Głogówka i odstąpił go za 2 500 guldenów księciu Janowi z Oświęcimia i Gliwic ⁵⁸, wraz z prawami,

⁵³ AAW, D. 30.

⁵⁴ AAW, dok. chronol. (Pischkowitz-Bischwitz, Halbensdorf-Halbensberg).

⁵⁵ AAW, dok. chronol.

⁵⁶ AAW, dok. chronol.

⁵⁷ AAW. I A 1 f.

⁵⁸ AAW, dok. chronol. (Wrocław 30.XII.1465). Odpis, dokument papierowy, język niemiecki; ma podane miejscowości w brzmieniu polskim: Nyezdrowice, Chicze, Seymmawodka, Janischow, Ponischoucize, Biskupicze, Lesnicze, Zabrze, Nyeskarnia, Nyewiescha, Ugiesdzecz. AAW. K.K. 43 (M. 49), Wrocław 14.II.1466. Książę Jan z Oświęcimia i Gliwic zeznaje, że bp Jodok zapisał mu majątek Ujazd. Por. H e y n e, III, 717—718.

czynszami, łąkami, stawami, młynami, rybołóstwem, lasami. Kapituła wyraziła na ten akt swoją zgodę 13 grudnia 1466 r.

W walce przeciw królowi Jerzemu bp Jodok zdobył zamek *Edelstein* i to bez przelewu krwi, ponieważ wszedł w porozumienie z dowódcą zamku, Janem Zierotinem i kilku jego sługami. Zamek ten był wydarty Kościołowi przez Czechów około połowy XV wieku. Biskup rozkazał zniszczyć zamek, ponieważ z niego dokonywano często napadów na biskupstwo wrocławskie. Po zniszczeniu zamku bp Jodok zabrał przynależne doń dobra, zwłaszcza *Cekmuntel* (*Zuckmantel*), oraz jego kopalnie. W roku 1474 król Maciej zatwierdził posiadanie tych włości Kościołowi ⁵⁹. W roku 1466 Rada Miejska we Wrocławiu pośredniczyła w sprawie między bpem Jodokiem a rycerzami (*Heyncke Fredeberg*, *Nikel Herczung*), starając się doprowadzić do tego, aby *Nikel Herczung* zaniechał kroków nieprzyjaznych przeciwko biskupowi z powodu śmierci jego ojca w niewoli biskupiej ⁶⁰.

Bp Jodok przekazał w roku 1466 kapitułę katedralnej wsi *Krynitzno* dla uzyskania dochodów dla biednych uczniów ⁶¹. W tymże roku (1466) bp Jodok zeznał, że kapituła katedralna sprzedała połowę majątku *Kościeryce* koło *Nysy* z 29 łanów za 270 grzywien kapitułce św. *Mikołaja* w *Otmuchowie* ⁶².

Papież *Paweł II* potwierdził w Rzymie 16 września 1464 r. zarządzenie swych poprzedników (*Mikołaja V* z 28 lutego 1453 r., *Piusa II* z 11 maja 1462 r.) odnośnie do „*conservatores et recuperatores libertatis ecclesiae Wratislaviensis*“ ⁶³. Celem zabezpieczenia majątków kościelnych tenże papież *Paweł II* wydał bullę w Rzymie 15 maja 1465 r. w sprawie zmian kościelnych dóbr, dopuszczalnych „*in evidentem utilitatem*“; komisarze papiescy winni badać pilnie zachodzące podstawy do podjęcia zmian pod groźbą kościelnych kar ⁶⁴. Na skutek przelicznych gwałtów hereetyckich względem dóbr kościelnych zmniejszyły się dochody bi-

⁵⁹ *Heyne*, III, 715.

⁶⁰ AAW. D. 39 (Wrocław 28.XI.1466).

⁶¹ AAW. I. 28 (Wrocław 3.VI.1466).

⁶² AAW. P.P.25 (L.13), Wrocław 3.VI.1466, *Neudorf-Gross-Neudorf*ff.

⁶³ AAW. R. 64, *Liber niger* 343a.

⁶⁴ AAW. K. 7.

skupie i kapitulne, wiele posiadłości wydzierżawiono, pozostałe majątki zalewie wystarczały na życie. Stało się to przyczyną, że bp Jodok postanowił za zgodą kapituły, iż nowo mianowani prałaci i kanonicy katedralni, jak też i proboszczowie diecezjalni, którzy z dochodów ich beneficjów mieli płacić w pierwszym roku według zwyczaju „annus gracie“ do masy spadkowej swych poprzedników, byli zobowiązani, wyjąwszy zamianę beneficjów, do dostarczania połowy dochodów drugiego roku z beneficjów magistrowi „fabrice“ katedry. Połowę dochodów drugiego roku przy wakansie katedralnej scholasterii przeznaczono na utrzymanie szkoły katedralnej⁶⁵. Zgodnie z dokumentem, wystawionym we Wrocławiu 5 grudnia 1461 r., książę Konrad Biały doszedł do porozumienia po dłuższym sporze z bpem Jodokiem w sprawie miasta Kąty, które bp Konrad sprzedał wrocławskiemu kościołowi za 3 800 grzywien, zatwierdzając ten zastaw aż do oddania tej sumy i innych spłat⁶⁶.

W tym samym dniu (5 grudnia 1461) bp Jodok zeznał o zawartej ugodzie z księciem Konradem Białym⁶⁷. W dokumencie z dnia 23 stycznia 1462 r., wystawionym we Wrocławiu, bp Jodok zeznał o zapisie wsi Turkaw przez bpa Konrada Janowi Unruhe i jego żonie, Agnieszce, za 230 grzywien. Ostatnio bp Jodok doszedł do porozumienia z księciem Konradem odnośnie miasta Kąty, dlatego dodał do tej sumy jeszcze 100 grzywien i księciu zapisał wieś za 330 grzywien⁶⁸. Na prośbę kapituły katedralnej bp Jodok nadał jej 11 czerwca 1461 r. przywilej sprzedaży piwa pszennego⁶⁹. W roku 1462 zezwolił bp Jodok kapitule na założenie cegielni⁷⁰.

Bp Jodok odczuwał ciągle zadłużenia zaciągnięte za jego poprzedników. Według zeznania świadków 16 listopada 1462 r. na żądanie bpa Jodoka poprzednik jego, bp Konrad, zaciągnął

⁶⁵ AAW. PP.27 (Wrocław 3.VI.1461).

⁶⁶ AAW. DD.10; H.4. Lehnurkunden I, 102.

⁶⁷ AAW. KK.52, R.45.

⁶⁸ AAW. KK.53, R.46.

⁶⁹ AAW. A.4 (Wrocław 11.VI.1461).

⁷⁰ AAW. A.5 (Wrocław 27.II.1462).

dług w wysokości 2 tys. grzywien u Żydów⁷¹. W roku 1462 w sporze między wrocławskim bpem Jodokiem i jego krewnymi, a Janem, Małgorzatą, Elżbietą ze Zdun, posiadaczami tamtejszego wójtostwa, z powodu dóbr tegoż miasta rozstrzygnął król polski Kazimierz Jagiellończyk, że do biskupa ma należeć miasto z przynależnymi wsiami, a do krewnych wójtostwo⁷². Na generalnej kapitule (2 czerwca 1467 r.) bp Jodok zaświadczył, że sprzedał za zgodą legata papieskiego, bpa Rudolfa z Lawantu, i kapituły—wsie Miłoszyce i Ratowice z prawem odkupu Janowi Chotulińskiemu za 300 węgierskich guldenów dla obrony księstwa kościelnego przed nieprzyjaciółmi wiary chrześcijańskiej, heretykami, znajdującymi się w Ziębicach i Ząbkowicach⁷³.

Podobnie dla obrony księstwa kościelnego sprzedał bp Jodok w roku 1467 wieś koło Legnicy Kłębanowice za 500 węgierskich guldenów kanonikowi Przemkowi z Opawy⁷⁴.

Szereg trudności gospodarczych wynikał jeszcze i stąd, że świeccy właściciele lekceważyli niekiedy swoje powinności i aż karami kościelnymi należało ich przynaglać do ich spełnienia. W roku 1477 oficjał Andrzej Ruperti upoważnił hebdomadariusza we Wrocławiu z kościoła św. Elżbiety do ogłoszenia klątwy na rzeźnika, Wincentego Dobsera, który nie zjawił się w sprawach korporacji z Chomiąży⁷⁵. Podobna kara za to samo lekceważenie spotkała kowala, Jana Fywega, z Tyńca⁷⁶. Również i walka z królem Jerzym z Podiebradu kosztowała bpa Jodoka wiele wkładów; musiał bowiem wystawiać wojska i ponosić ciężary. Na ten cel sprzedał w roku 1466 z prawem wykupu biskupią wieś — Reńską Wieś koło Nysy za 200 węgierskich gulde-

⁷¹ AAW. II.71. Transumpt w: 9.VII.1464.

⁷² AAW. DD.22a (Poznań 11.VI.1462), oraz odpis DD.72.

⁷³ AAW. dok. chronol. Na odwrocie: „Redempta per dominum Joannem Steinkeller canon. Wrat. anno 1469“. Meltchitz, Meleschwitz, Fünfteichen-Miłoszyce; Rathewicz, Ratwitz-Ratowice.

⁷⁴ AAW. dok. chronol.

⁷⁵ AAW. I A 1 f: „pulsatis campanis, candelis extinctis et in terram pro-
iectis“. Kuemeise-Kamöse.

⁷⁶ AAW. I A 1 f.

nów z wszystkimi prawami, z sądownictwem, przywilejami szpitalowi biednych uczniów przy katedrze św. Jana we Wrocławiu⁷⁷.

Dotkliwe zniszczenie kraju dawało się odczuwać niemal wszędzie. Stąd też dochody kościelne stale malały. W roku 1473 sołtys Marcin z Mirkowa koło Oleśnicy miał 5 1/2 łanu pola, ale kapituła płacił jedynie z 2 1/2 łanu, a poprzedniego roku (1472) wpłacił tylko 18 groszy⁷⁸. Z powodu zniszczenia kraju również i książęta nie zawsze byli w stanie uiszczać ciężące na nich powinności. W roku 1469 (23 marca) pisał do kapituły wrocławskiej książę Przemko z Żagania, by mu zaczęła jeszcze z długiem 100 guldenów do św. Michała, ponieważ w tym czasie otrzyma od krzyżaków z Królewca 1 000 reńskich guldenów⁷⁹, i będzie mógł spłacić swój dług.

Bpowi Jodokowi udało się też w końcu dojść do porozumienia z księciem Mikołajem I z Opola, który zobowiązał się zwrócić kapitułe kolegiackiej w Głogówku jej dobra; zwrot tych dóbr nastąpił w roku 1464. Kapituła kolegiacka w Głogówku była jednak tak wyczerpana gospodarczo, że kanonicy przy swoich prebendach musieli mieć jeszcze stanowiska parafialne, aby zapewnić sobie minimum egzystencji⁸⁰.

Groźbą kościelnych kar często przymuszano opornych do uiszczania duchownym należnych czynszów, czego wymownym świadectwem jest upomnienie oficjała, Mikołaja Lobina, z dnia 21 marca 1460 r., ogłoszone przez hebdomadariusza w Ziębicach, skierowane do tamtejszych rajców, by w ciągu 8 dni wpłacili zaległe czynsze kanonikowi Klemensowi Heselerowi⁸¹. Podobne napomnienie wydał przez proboszcza w Ząbkowicach Śląskich tamtejszym rajcom w roku 1474 oficjał Andrzej Ruperti, aby wpłacili w ciągu 8 dni zaległe czynsze katedralnemu altarzyście, Wojciechowi Nechaycze⁸². Kapituła wrocławska nie otrzymała w roku

⁷⁷ Heyne, III, 712—718.

⁷⁸ AAW. I A 1 f.

⁷⁹ AAW. I A 1 f.

⁸⁰ Heyne, II, 857.

⁸¹ AAW. I A 1 f.

⁸² AAW. I A 1 f.

1476 dochodów z cła w Opolu i musiała z cierpliwością na nie czekać⁸³.

3. UKŁAD WARUNKÓW POLITYCZNYCH

3. Głównym źródłem tarć politycznych w czasie rządów bpa Jodoka była sprawa uznania jako króla Jerzego z Podiebradu. Większość duchowieństwa, miasto Wrocław i Śląsk wypowiedziały się przeciw wyborowi Jerzego na króla. Zasadniczym jednak celem politycznym, jaki postawił sobie bp Jodok w czasie swoich rządów w diecezji wrocławskiej było pojednanie wrocławian z królem Jerzym z Podiebradu⁸⁴, by niepotrzebnym uporem nie mnożyli „klęsk swej ojczyzny“. Nawet niektórzy książęta śląscy skłaniali się do pojednania z królem Jerzym z Podiebradu. W tym względzie bp Jodok natrafił jednak na wielki opór ze strony wrocławian i to jego zasadnicze założenie właściwie nie udało się. Bp Jodok stale doradzał swym wiernym zawarcie pokoju z królem⁸⁵, dlatego też spotkał się z niechęcią ze strony wrocławian⁸⁶. Pokój jednak był pożądany dla wszystkich, ponieważ trudności niezmiernie się potęgowały. Z powodu wojen prowadzonych przeciwko „królowi kacerzy“, Jerzemu, w roku 1467 spadły na Wrocław kłopoty finansowe, trudności wzmogła zaraza; zatem na kosztowne utrzymanie wojsk najemnych nie było środków⁸⁷.

Podobne założenia pokojowe usiłował realizować bp Protazy z Ołomuńca, którego konsekrował bp Jodok w katedrze ołomuńskiej w obecności króla Jerzego⁸⁸.

Z powodu tych zabiegów pojednawczych podejmowanych przez bpa Jodoka przedstawiano go przed papieżem Piusem II jako przyjaciela i zwolennika husyckiego w Czechach.

Po nagłej śmierci króla czeskiego Władysława z powodu zarazy (23 listopada 1457 r.) Śląsk nie chciał, jak już wspomniano, uznać

⁸³ AAW. I A1f.

⁸⁴ Cureus, Annales, s. 163.

⁸⁵ Cureus, Annales, 386: „constanter suadebat, ut acciperetur pax, quae sub honestis conditionibus posset impetrari“.

⁸⁶ Cureus, Annales, 386: „Ideo apud multos fuit in odio“.

⁸⁷ Seifert, 3.

⁸⁸ Heyne, III, 71

wybranego Jerzego z Podiebradu⁸⁹. Posądzano go nawet o spowodowanie śmierci króla⁹⁰, o czym krążyły wśród ludu pieśni, opowiadania złośliwe i fałszywe.

Na głośnym zjeździe książąt i stanów śląskich odbytym w Legnicy 22 marca 1458 r. zawarto nawet przymierze przeciwko królowi Jerzemu, którego jednogłośnie odrzucono, a skierowano się ku Wilhelmowi, księciu Saksonii, krewniakowi Władysława⁹¹.

Przymierze to odnowiono ponownie we Wrocławiu 19 kwietnia 1458 r.

Wrocław odrzucał zdecydowanie wszelką myśl pojednania z Jerzym; głosił nawet, że papieskie pisma w tej sprawie zostały podstępnie wydane.

Napięta sytuacja stale się wzmagala. Dochodziło do takiego roznamietnienia umysłów i napięcia, że bpa Jodoka publicznie atakowano w kazaniach, znieważano⁹², a czynili to szczególnie gorliwie zakonnicy, twierdząc, że biskup doradza przyjąć króla heretyckiego⁹³. Niemcy zaś przedstawiali króla Jerzego w Rzymie jako heretyka. W czasie wzajemnych tarć na Śląsku w roku 1459 wyrażano w kołach papieskich obawę, że Śląsk odchyła się od słusznej drogi, chociaż od początku przyjęcia wiary nie splamił się żadną herezją⁹⁴. Rządy bpa Jodoka przypadły więc na trudny okres walki wrocławian z Jerzym z Podiebradu, wybranym przez sejm czeski na króla w 1458 r. Bp Jodok jako czeski patriota usiłował pośredniczyć w sporze, ale zdołał wyjednać u stanów śląskich, które zawarły sojusz, by się trzymać Kościoła rzymskiego, jedynie przesunięcie uznania króla, a nie odrzucenie ważności; wrocław-

⁸⁹ C u r e u s, Annales, 162: „Universa Silesia aegerrime tulit electionem Georgii“.

⁹⁰ C u r e u s, Annales, 162: „ipse Georgius putabatur non fuisse ignarus necis Ladislai“.

⁹¹ C u r e u s, Annales, 162—163.

⁹² C u r e u s, Annales, s. 163: „Ipse etiam Episcopus publice in concionibus laceratus est, praesertim a Monachis, et magna effectus contumelia“.

⁹³ C u r e u s, Annales, 163: „suaderet recipiendum esse in Regem hominem haereticum, Ecclesiae Romanae hostem“.

⁹⁴ M a r k g r a f, Politische, SRSil. VIII, 17: „Hec inquam Silesia ab initio percepte fidei nullis unquam erroribus implicata seu heresibus inquinata a recto tramite declinavit,, (Siena 9.IV.1459).

wianie pozostali jednak nadal wrogami króla. Biskup nie chciał walczyć z królem⁹⁵. Po śmierci papieża Kaliksta III wstąpił na tron papieski Eneaszy Sylwiusz Piccolomini jako Pius II. Był on uprzednio posłem w Czechach, znał Jerzego z Podiebradu i był względem niego jak najżyczliwiej usposobiony oraz chciał dojść do porozumienia z umiarkowanymi husytami. Nie zawahał się też prowadzić polityki przyjaznej dla Czech w duchu swego poprzednika, który w oparciu o przyrzeczenia i obietnice króla spodziewał się pojednać z jego pomocą Kościół czeski z Rzymem. Pius II zamierzał więc zaprosić króla czeskiego, Jerzego, do Mantui na wspólny zjazd książąt celem omówienia z nim obrony przed niebezpieczeństwem tureckim. Król Jerzy zrozumiał dobrze znaczenie tego aktu dla niego. Gdy posłowie śląskiego związku zjawili się w Rzymie w 1459 r., aby osłabić zaufanie papieskie względem króla Jerzego, nie zdołali celu osiągnąć. Papież nawoływał wrocławian do uznania króla Jerzego, ci jednak trwali nadal w swym uporze. Z dokumentu wystawionego w Kłodzku 12 lipca 1459 r. dowiadujemy się, że miejscowy starosta, Jan Wölfel von Warnsdorff, zwrócił się z wezwaniem uległości do duchowieństwa wrocławskiego z powodu jego oporu wobec króla Jerzego z Podiebradu. Od wezwania skierowanego do duchowieństwa były wyjęte zakonnice klauzurowych klasztorów i franciszkanie św. Jakuba⁹⁶. Starosta przysłał też odpis wezwania Radzie Miejskiej we Wrocławiu z żądaniem, by ta nie popierała duchowieństwa. Podobnie książę Jan Oświęcimski, jako lennik króla Jerzego, wypowiedział się przeciw kapitule wrocławskiej i wszystkim duchownym, ponieważ okazali nieposłuszeństwo królowi.

W tych sprawach bp Jodok wyjechał do Rzymu 15 września 1458 r.⁹⁷.

W czasie pobytu w Rzymie bp Jodok służył papieżowi Piusowi II do Mszy św. pontyfikalnej jako diakon w drugą niedzielę po Wielkanocy i śpiewał ewangelię „Ego sum pastor bonus“ (J.10,11). Wówczas to kardynałowie mieli na niego wskazywać

⁹⁵ Pol, II, s. 62.

⁹⁶ AAW. dok. chronol.

⁹⁷ Seppelt, 9.

palcami i mówić: „*Pinguis pastor, oves macre*“. Biskup zaprosił papieża i kardynałów do stołu i gościł ich hojnie (*large*) według zwyczaju swej ojczyzny⁹⁸. Po powrocie z Rzymu zdawał bp Jodok 1 października 1459 r. sprawozdanie w ratuszu wrocławskim Radzie Miejskiej z celu swej podróży i przekonywał, że wrocławianie powinni uznać króla Jerzego i hołd mu złożyć, ponieważ on przyobiecał Stolicy Apostolskiej posłuszeństwo.

Bp Jodok, pouczony przez papieża Piusa II w Rzymie, złożył królowi Jerzemu z Podiebradu hołd, w roku 1460 przybył do Wrocławia i przedłożył Radzie Miejskiej pismo papieskie, wystawione w Mantui 14 sierpnia 1459 r. i zachęcał wszystkich wrocławian do złożenia hołdu królowi. O tym samym mówi brewe papieża z dnia 18 sierpnia 1459 r.⁹⁹.

W tym samym roku, dokumentem wydanym w Mantui 20 września 1459 r., papież Pius II upoważnił abpa Hieronima z Krety i innych do zjednoczenia króla Jerzego z Podiebradu, książąt i duchowieństwa śląskiego do wspólnej akcji przeciwko Turkom¹⁰⁰.

Bp Jodok mimo wysiłków i starań nie osiągnął celu, chociaż zagroził Wrocławowi ekskomuniką i interdyktem; nie zdołał odwieść mieszczan od niechętnego nastawienia względem Jerzego z Podiebradu. Gdy do Wrocławia przybyli legaci papiescy, Hieronim Lando, arcybiskup Krety i Franciszek z Toledo, profesor Pisma Św., wrocławianie przyjęli ich wrogo, nie zgodzili się na warunki pokojowe, widząc w Jerzym nadal heretyka. Wrogość i niechęć trwała dalej.

Wrocławianie zresztą wnet znaleźli sprzymierzeńców w Kurii pojednania się z Kościołem¹⁰¹. Król Jerzy z Podiebradu w 1460 r.

⁹⁸ Seppelt, *Des Bischofs Jodocus*, s. 14, przedrukowuje z rękopisu biblioteki księcia Lobkowitza w Pradze spis biskupów wrocławskich doprowadzony do bpa Rudolfa z Rudesheim, gdzie zaznaczono o bpie Jodoku, że był „*nacione Bohemus*“, „*XXIII in ordine*“. Podana też tutaj nie bardzo pochlebna opinia o bpie Jodoku: „*Hic adeo vorax fuit et laute vixit, mamillas scrofarum comedit, mamillas mulierum suxit*“.

⁹⁹ Eschenloer, s. 59.

¹⁰⁰ AAW. D. 1.

¹⁰¹ Seppelt, *Des Bischofs Jodocus*, s. 11. Seppelt, *Geschichte*, s. 46.

rzymskiej, gdy Jerzy z Podiebradu nie wykonał swych obietnic zapewnił o swoim szacunku dla Stolicy Apostolskiej i wyjaśnił, że przy objęciu przez niego tronu czeskiego złożyli mu akt posłuszeństwa i wierności książęta, prałaci i baronowie z wyjątkiem kapituły katedralnej, św. Krzyża i duchowieństwa Wrocławia oraz Namysłowa. Wobec tego król był zmuszony bronić praw korony. Po tym oświadczeniu papież Pius II wezwał magnatów do załagodzenia całego sporu¹⁰². W tymże roku (1460) papież Pius II wysłał do króla Jerzego z Podiebradu abpa Hieronima z Krety i innych legatów, by doprowadzili do zawarcia pokoju w jego sporze z duchowieństwem Wrocławia i Namysłowa, by król potem mógł z całym państwem przystąpić do akcji przeciw Turkom¹⁰³. Niestety król Jerzy z Podiebradu nie wypełnił nadziei wszystkich i dlatego pismem datowanym w Rzymie 1 kwietnia 1462 r. oznajmił papież Pius II Radzie Miejskiej ze Środy Śląskiej, że zostali uwolnieni od przysięgi wierności, złożonej królowi Jerzemu z Podiebradu; duchowieństwo zaś, rajców i mieszczan miasta Wrocławia i Namysłowa, wziął w opiekę Stolicy Apostolskiej. Pod groźbą cenzur kościelnych nakazał wiernym, aby nie trzymali z Jerzym z Podiebradu przeciw Wrocławowi, natomiast winni wspierać Wrocław¹⁰⁴. Z chwilą zniesienia przez Piusa II kompaktów praskich w 1462 r. i zabronienia używania kielicha przez świeckich przyjazne ustosunkowanie się Kurii rzymskiej do Jerzego z Podiebradu zerwało się, a Wrocław popchnęło do wzmożenia wierności i sojuszu z papieństwem.

Papież Pius II pisał z Rzymu 29 marca 1463 r. o wyborze króla Jerzego z Podiebradu, który przyobiecał wierność Kościołowi, a mimo to darzył poparciem husytów, dlatego miasta Wrocław i Namysłów nie złożyły mu aktu wierności. Papież wtedy pośredniczył w tym sporze przez swych legatów i zdołał uzyskać przesunięcie terminu złożenia przysięgi na trzy lata. Wówczas król Jerzy ponownie przyrzekł posłuszeństwo Stolicy Apostolskiej. Mimo tej nowej obietnicy wrzucił do więzienia

¹⁰² AAW D. 1. Praga 13. I. 1460.

¹⁰³ AAW. D. 1. Praga 13. I. 1460.

¹⁰⁴ AAW. dok. chronol. Rzym. 1. IV. 1462.

wysłannika papieskiego i ogłosił, że chce panować jako kalikstyn. Stąd wobec takiej sytuacji papież cofnął swe poparcie i wziął Wrocław i Namysłów w swoją obronę¹⁰⁵. Napięcie dalej rosło. Papież Pius II wysłał do Niemiec, jak już wspomniano, swego legata Hieronima Lando, arcybiskupa Krety, aby zabiegami i wpływem swoim doprowadził do uspokojenia i zaprzestania wojny w Czechach. Miał on też i dalsze polecenie, aby był rozjemcą w toczącej się wojnie między Krzyżakami i Kazimierzem Jagiellończykiem. W zakres zasięgu prac abpa Hieronima wszedł również i Wrocław, w którym nastawienie przeciwko królowi Jerzemu trwało i bynajmniej nie malało. Do Wrocławia zawitał abp Hieronim w dniu św. Marcina (11 listopada) w roku 1463. Duchowieństwo Wrocławia i Namysłowa odpowiedziało legatom papieskim na temat swego sporu z królem Jerzym z Podiebradu i wyliczyło swoje postulaty względem króla, mianowicie: żądało zatwierdzenia praw, przywilejów, obrony przed heretykami i odłożenia aktu złożenia przysięgi hołdowniczej na okres trzech lat. W czasie tych rozmów nastąpiła drastyczna scena ostrej wymiany słów z bpem Jodokiem, który na zebraniu stanów zachęcał gorąco do zaprzestania szkodliwej wojny cywilnej i do przyjęcia króla Jerzego¹⁰⁶. Przeciw stanowisku bpa Jodoka wystąpił ostro abp Hieronim i w zaperzeniu się nazwał go „zarazą ojczyzny“¹⁰⁷. W ferworze słownej polemiki bp Jodok nie pozostał dłużny i odpowiedział mu „mascule et opposit“, powołując się na użyte słowa przez św. Pawła, który dobrze wyraził się o jego wiernych: „Kreńcicy zawsze łgarze, złe bestie, brzuchy leniwe“ (Tyt. 1,12), których arcybiskupem był właśnie abp Hieronim, więc sprawdzało się tutaj adagium: „jaki lud, taki pasterz“¹⁰⁸. Incydent ten udało się zażegnać i do pewnego stopnia uspokojenia doprowadzić dzięki wysiłkom poważnych mężów¹⁰⁹. Świadcami sporu byli książęta z Oleśnicy i Wołowa. Rozmowa ta, pełna napięcia, toczyła się 6 czerwca 1463 r. w gospodzie „Pod Złotym Pucharem“ w Rynku

¹⁰⁵ AAW. T. 6. Transumpt w: 5. V. 1964.

¹⁰⁶ Cureus, 165: „Georgium recipiendum pro Rege“.

¹⁰⁷ Cureus, 165: „ut Jodocum venenum patriae appellaret“.

¹⁰⁸ Cureus, 165: „Nam qualis populus talis Pastor“.

¹⁰⁹ Cureus, 165: „multorum graviorum virorum opera“.

we Wrocławiu, gdzie zamieszkał abp Hieronim z Krety. Gdy bp Jodok opierał się jego perswazjom, wówczas abp Hieronim zamierzył się z pięścią na niego. Książęta jednak stanęli i nie dopuścili do zniewagi biskupa wrocławskiego, a rajcy szybko zamknęli drzwi, by ta wieść nie dotarła do ludu¹¹⁰.

Podobnie i z królem Kazimierzem Jagiellończykiem legat Hieronim miał trudną przeprawę. Król prowadził wtedy wojnę z Krzyżakami, ale do starcia z legatem doszło głównie na temat obsady biskupstwa krakowskiego. Legat podobno nie cieszył się u króla żadnym autorytetem¹¹¹. Król Kazimierz Jagiellończyk zmierzał do obsadzenia stolicy biskupiej w Krakowie po śmierci bpa Tomasza Strzępińskiego w 1460 r. swoim kandydatem, na co bezwarunkowo nie chciał się zgodzić legat¹¹². Kandydatem królewskim na wakujące biskupstwo krakowskie był Jan Gruszczyński, dotychczasowy biskup kujawski i kanclerz królewski; kapituła zaś wybrała Jana Lutkowicza z Brzezia, kanonika krakowskiego, natomiast papież Pius II wysunął Jakuba z Sienna, siostrzeńca bpa Zbigniewa Oleśnickiego. Rozpętała się tzw. „wojna duchowna“. Stolica Apostolska z obawy, aby król polski nie opowiedział się za obozem husyckim, udzieliła swej aprobaty na kandydata królewskiego.

Później jednak nastąpiła w postępowaniu bpa Jodoka względem króla Jerzego radykalna zmiana. Stało się to po bulli ekskomunikacyjnej Pawła II, wydanej 8 grudnia 1464 r. przeciw Jerzemu. Ta zmiana pogłębiła się jeszcze u bpa Jodoka po następnej bulli Pawła II, ogłoszonej 23 grudnia 1466 r., pozbawiającej króla czci i królestwa. Ugodowy dotychczas i pojednawczo względem króla nastrojony bp Jodok trzymał teraz z wrocławianami przeciw królowi iłożył środki przeciwko niemu jako przeciw schizmaty-

¹¹⁰ Grünhagen, Geschichte, I, 313.

¹¹¹ Cureus, 166: „Legatus Pontificius in nulla erat auctoritate apud regum”.

¹¹² Cureus, 166, podaje, że król Kazimierz Jagiellończyk miał powiedzieć: „potius se regnum amissurum, quam passurum, ut Cracouiam iste collocaretur”, a legat posunął się jeszcze dalej rzekomo w obronie powagi papieskiej: „praestabilius esse, tria regna Christiani orbis everti, quam auctoritatem Pontificiam convelli. Tanti nimirum tunc fuerunt spiritus Pontificiorum”. Długosz, Historia, V, 338. Por. J. Grzy-

kowi¹¹³. W roku 1466 Stolica Apostolska ogłosiła króla Jerzego z Podiebradu heretykiem oraz jego depozycję, a jednocześnie zwolnienie poddanych od przysięgi wierności¹¹⁴.

Po tym wyroku Wrocław cały odwrócił się od króla¹¹⁵. W następnym roku (1467) doszła do głosu wielka Liga katolików, która była zasługą bpa Jodoka, zwrócona przeciwko husytom.

4. SPRAWY DUSZPASTERSKIE

4. Warunki pracy duszpasterskiej w czasie rządów bpa Jodoka nie były łatwe. Wieku XV przeżywał w dość natężonej formie rywalizację szlachty i mieszczaństwa w życiu kościelnym. Podobna rywalizacja rozgrywała się w klasztorach. Mieszczanie stali się nadawać w nich ton. Dość charakterystyczny szczegół zanotowano z końcem średniowiecza w Kolonii, gdzie istniała zaledwie jedna familia mieszczańska, z której dzieci nie wstępowały do klasztoru; niekiedy z rodziny wstępowało do klasztoru po pięcioro lub sześcioro dzieci.

Dość silnie wzbierały napięcia pomiędzy duchowieństwem wyższym i niższym. Pod względem materialnym na ogół mieli się dobrze proboszczowie wielkich kościołów miejskich; były jednak okolice, w których duchowieństwo żyło w biedzie, a szczególnie wikariusze mieli ciężkie warunki materialnego bytu.

Liczba duchowieństwa była stosunkowo dość wielka.

Duchowni czerpali dochody z dziesięcin, pobierali „opłaty stuly“ za posługi duszpasterskie, wysokość ich była różna, zależnie od miejscowości; niekiedy te opłaty uiszczano w naturze.

w a c z, *Nominacje biskupów w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1960, s. 449—52.

¹¹³ Heyne, III, 714—715.

¹¹⁴ *Annales Wratislavienses*, Sommersberg II, 175: „Anno Domini 1466 fuit Georgius Rex Bohemiae per Sedem Apostolicam Hereticus declaratus, anathemisatus et depositus, quare Dn. Duces, Barones et Civitates Silesie, qui sibi homagium prestiterant, ab obedientia absoluti, bella movebant praefato Regni”.

¹¹⁵ Eschenloer, *Historia*, SRS. VII, s. 121: „eumque neque regem neque dominum nostrum cognoscere neque nominare amplius debentes”.

Czasem wśród wiernych utrwalalo się przekonanie błędne, że „sakramenty można kupić“.

Świeccy patronowie niejednokrotnie umniejszali dziesięciny. Zdarzały się też niepewne miejscowości, w których duchowni lękali się pozostawać. Czasem nawet zakonnicy zbyt chciwie podchodzili do spraw materialnych. Wśród wiernych słabły ofiary i zapisy na cele duchowieństwa.

Późne średniowiecze cechuje wielki wzrost duchownych pomocniczych; wiemy, że w samym kościele św. Elżbiety we Wrocławiu liczono wtedy 120 altarzystów przy 47 ołtarzach. Oprócz nich czynni byli i inni duchowni. Podobny stan istniał w innych kościołach. Niektórzy autorowie starali się obliczyć we Wrocławiu w tym czasie stan duchowieństwa i twierdzili, że co setny mieszkaniec był wtedy w tym mieście altarzystą ¹¹⁶. Altarzyści jednak nie byli w stanie wyżyć z jednego ministerium ołtarzowego, dlatego zabiegali o więcej.

Po miastach, zwłaszcza większych, znajdowali się liczni kanonicy, altarzyści, wikariusze, śpiewacy, chórzyści. Jednak przy tak znacznej liczbie duchowieństwa nastąpił upadek kaznodziejstwa.

Ponawiali się często ataki na celibat. Usiłowano bronić konkubinatu. Duch pobożności osłabiał się powoli. Stosunki panujące wśród duchowieństwa stopniowo przyjmowały się wśród ludu. Żarty na temat duchowieństwa podawano sobie z ust do ust ¹¹⁷. Na tle tych stosunków wystąpił bp Jodok we Wrocławiu, by prowadzić duszpasterstwo. Nie władał on zbyt doskonale językiem niemieckim, dlatego kazania głosił w języku łacińskim, które tłumacz następnie podawał wiernym w języku dla nich zrozumiałym ¹¹⁸. Z czasów rządów bpa Jodoka we wrocławskiej diecezji zachował się szereg dokumentów, świadczących o pewnym przejawie zainteresowań i poczynań duszpasterskich.

W roku 1457 zaświadczyli rajcy z Paczkowa o sprzedaży 2 1/2 grzywny za 30 węgierskich guldenów Piotrowi Kosemanowi, miejscowemu altarzyście, który przeznaczył ten dochód na specjalną

¹¹⁶ Andreas, Deutschland vor der Reformation, 86—91.

¹¹⁷ Andreas, Deutschland, s. 137.

¹¹⁸ Cureau, Annales, s. 386: „cum ideomatis Germanici minus esset peritus, latinas conciones in suo templo habuit”.

fundację, aby w kościele parafialnym w Paczkowie śpiewano „Salve Regina“ z responsorium „Quae est ista“ i modlitwę o pokój ¹¹⁹. Bp Jodok zatwierdził tę fundację w Nysie 10 sierpnia 1458 r., a uczestnikom nabożeństwa udzielił 40 dni odpustu. Bp Jodok ogłosił w swej diecezji bullę papieża Kaliksta III, wydaną w Rzymie 6 sierpnia 1458 r., nakazującą obchodzić corocznie w dniu 6 sierpnia Święto Przemienienia Pańskiego jako „Solemne duplex“ na pamiątkę zwycięstwa odniesionego nad Turkami pod Belgradem w dniu 22 lipca ¹²⁰.

Rajcy miasta Świdnicy zareprezentowali bpowi Jadokowi 28 stycznia 1458 r. kłeryka Wawrzyńca Ortela dla ołtarza św. Barbary ¹²¹. W dniu 27 lutego 1458 r. odbyła się prezentacja bpowi Jodokowi na probostwo w Urazie Bartłomieja Januscha, księdza wrocławskiej diecezji, a 13 marca tegoż roku biskup upoważnił hebdomadariusza przy kościele w Urazie do wprowadzenia w objęcie tamtejszego kościoła przez księdza Januscha ¹²². Według dokumentu z dnia 18 marca 1458 r. rajcy w Nysie sprzedali czynsz 6 grzywien księdzu Mikołajowi Asschirhauss i jego matce Elżbiecie za 60 grzywien; po śmierci nabywców czynsz ma przyspaść cechowi rzeźników na zakup ryb i mięsa dla biednych ¹²³. Według dokumentu wystawionego w Strzegomiu 31 lipca 1458 r. bp Jodok nadał inwestyturę na ministerium ołtarzowe w kościele w Ząbkowicach Śląskich Waclawowi z Bolkowa (de Bolkenhayn) ¹²⁴. W dniu 23 stycznia 1460 r. radni miasta Świdnicy przedstawili bpowi Jodokowi Jana Jentscha na ministerium ołtarzowe św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w „kaplicy św. Jana za miastem“ ¹²⁵. Dla członków bractwa kaplicy Maryjnej w Świdnicy bp Jodok zatwierdził we Wrocławiu 23 lipca 1460 r. przywilej udzielony przez abpa Hieronima z Krety, nuncjusza papieskiego z władzą legata a latere, zezwalający im na uczestniczenie w na-

¹¹⁹ AAW. dok. chronol. Paczków 11.V.1457.

¹²⁰ AAW. V.35, WW.72, R.72.

¹²¹ AAW, dok. chronol.

¹²² AAW. dok. chronol.

¹²³ AAW. dok. chronol.

¹²⁴ AAW. dok. chronol.

¹²⁵ AAW. dok. chronol.

żeństwach, przyjmowanie Sakramentów św., odprawianie pogrzebów kościelnych w miejscowościach obłożonych interdyktem ¹²⁶, Bp Jodok zatwierdził również 27 lipca 1460 r. odpusty nadane bractwu Maryjnemu w Świdnicy przez biskupów Konrada i Piotra Nowaka i od siebie dodał jeszcze 40 dni odpustu. Tenże legat apostolski, Hieronim, arcybiskup Krety, udzielił (5 lutego 1460 r.) 40 dni odpustu w pewne święta celem przyścia z pomocą w ukończeniu budowy kaplicy Bożego Ciała w Długołęce koło Oleśnicy, w której działy się i dzieją liczne cuda ¹²⁷. Bullą wystawioną w Sienie 27 kwietnia 1460 r. papież Pius II nadał katedrze wrocławskiej odpust zupełny w święto „Decollationis beati Joannis Baptistae“, który mogli uzyskać wierni, składający ofiary pieniężne na wyprawę przeciw Turkom; jedna trzecia zebranej sumy miała być obrócona na fabrykę kościoła św. Bernardyna we Wrocławiu ¹²⁸. W 1460 r. bp Jodok złączył pierwsze ministerium ołtarza św. Jana Chrzciciela z drugim ministerium św. Jana Ewangelisty i ich dochody w Świdnicy; właścicielem ich został Piotr Paschkoni, proboszcz z Pszenna ¹²⁹. Z dokumentu wystawionego w Nysie 14 listopada 1460 r. dowiadujemy się o sprzedaży 6 grzywien czynszu za 60 grzywien księdzu Mikołajowi Asschirhaus, dawniejszemu kupcowi we Wrocławiu; po jego śmierci bractwo miejskie ma obrócić czynsz na wyprawy ślubne dla „dziewcząt upadłych“, które pragną zawrzeć związek małżeński ¹³⁰. Papież Pius II w roku 1460 udzielił Wrocławowi na okres pięciu lat łaski roku jubileuszowego ¹³¹. Dnia 10 czerwca 1461 r. bp Jodok zatwierdził fundację księcia Henryka, utworzoną przez niego 25 lutego 1457 r., w wysokości 4 1/2 grzywiny czynszu na codzienne śpiewanie „Salve Regina“ w kaplicy zamkowej w Kożuchowie ¹³². Egzekutorzy testamentu Macieja Priszka przekazali 27 października 1461 r. precentorowi i mansjonarzom przy katedrze we Wrocławiu

¹²⁶ AAW. dok. chronol.

¹²⁷ AAW. dok. chronol.: „multa miracula facta fuerunt et fiunt.“

¹²⁸ AAW. R.69, WW.69.

¹²⁹ AAW. dok. chronol. Wrocław 10.VII.1460.

¹³⁰ AAW. dok. chronol.

¹³¹ Cureus, 166: „gratiam anni Jubilaci“.

¹³² AAW. dok. chronol.

czynsz 2 grzywien na dwa anniwersarze oraz jeden połączany obraz srebrny Matki Bożej kaplicy Mariackiej¹³³. Abp Hieronim z Krety, legat papieski, ogłosił, że otrzymał z Rzymu 17 grudnia 1461 r. od papieża władzę udzielania odpustów jednego roku i 40 dni, aby się przyczynić do budowy w diecezji kościołów, szpitali, mostów¹³⁴. W dniu 6 kwietnia 1462 r. bp Jodok udzielił inwestytury Antoniemu, kapłanowi diecezji wrocławskiej, na ołtarz św. Wincentego, Krzysztofa i Agnieszki w Kościele parafialnym w Środzie Śląskiej¹³⁵. W tymże roku (1462, 24 maja) bp Jodok zatwierdził fundację bractwa Mariackiego przy kolegiacie w Głogowie w wysokości 14 grzywien czynszu dla pierwszego ministerium ołtarza św. Jana¹³⁶. Bp Jodok zaświadczył o przedstawieniu Augustyna Knobelocha z Głogowa jako patrona dla ołtarza w kościele kozuchowskim i jego dotacji 7 grzywien¹³⁷; udzielił 40 dni odpustu, który mogli uzyskać w pewne dni odwiedzający kaplicę ofiarowania przy kościele w Świdnicy¹³⁸. Rada Miejska zeznała 6 stycznia 1463 r., że w trudnych czasach broniła katedry jako stolicy Kościoła, ostatnio doszła do porozumienia z bpem Jodokiem i kapitułą celem umocnienia wyspy Tumskiej na przestrzeni od „domu przy bramie“, leżącego przy moście Wincentego, do nowego mostu, oraz budowy nowego mostu przez Odrę od Nowego Miasta; kapituła winna dać na ten cel 200 grzywien halerzy, a jej ludzie winni pomóc przy budowie tamy; dalsze koszty poniesie miasto z wdzięczności za wystaranie się u papieża Piusa II odpustu zupełnego dla miasta Wrocławia¹³⁹; jałmużny składane z jego okazji należy obracać na potrzeby miasta. Abp Hieronim z Krety wyznaczył 20 stycznia 1463 r. Pawła Awera z Grünenberg dla kaplicy szpitala Matki Bożej leżącej przed miastem Prusice¹⁴⁰. Papież Pius II nadał pismem datowanym w Rzymie 11 maja 1463 r. katedrze wrocławskiej

¹³³ AAW. Wrocław 27.X.1461. Vicarien-Communität.

¹³⁴ AAW. dok. chronol. Transumpt: Wrocław 20.V.1463.

¹³⁵ AAW. dok. chronol.

¹³⁶ AAW. dok. chronol.

¹³⁷ AAW. dok. chronol. Nysa 10.VII. 1462.

¹³⁸ AAW. dok. chronol. Otmuchów 16.IX.1462.

¹³⁹ AAW. A.3.

¹⁴⁰ AAW. X.33a. Transumpt w: 17.II.1463 Wrocław.

odpust zupełny wszystkim odwiedzającym katedrę we Wrocławiu w święto Jana Chrzciciela i przyczyniającym się datkami do jej odnowienia; na prośbę kapituły papież Pius II rozszerzył tenże odpust jeszcze na kościoły Marii Magdaleny i Elżbiety we Wrocławiu 6 lutego 1466 r.¹⁴¹; katedra dawniej bogata w dochody obecnie ogromnie zubożała w czasach wojen husyckich i dlatego musiała liczyć na pomoc innych¹⁴². Papież zachęcał wiernych, aby przy renowacji katedry składali ofiary.

Abp Hieronim z Krety w dniu 20 maja 1463 r. nadał odpust jednego roku i 40 dni na korzyść budującego się kościoła św. Małgorzaty za miastem Świdnicą tym, którzy nawiedzą kościół po jego konsekracji¹⁴³. W dniu 16 czerwca 1463 r. nadał on 40 dni odpustu wiernym nawiedzającym kaplicę Marii Magdaleny przed miastem Kozuchowem po wypełnieniu zwyczajnych warunków¹⁴⁴. Dnia 3 września 1463 r. zatwierdził istniejące przy kościele parafialnym w Środzie Śląskiej bractwo ku czci Najświętszego Sakramentu oraz jego statuty i nadał mu odpusty¹⁴⁵. Pius II polecił 13 września 1463 r. oficjałowi wrocławskiemu przywrócić precentorii kaplicy Mariackiej przy katedrze wrocławskiej wszystkie majątności¹⁴⁶. Marszałek Mikołaj Streit z Waltersdorff zapisał 16 października 1463 r. 7 grzywien rocznego czynszu w Grodkowskim na odprawianie w kościele św. Jakuba w Nysie w każdy czwartek Mszy św. ku czci Najświętszego Sakramentu („de Corpore Christi“), procesji i śpiewania *Salve Regina*¹⁴⁷. Bp Jodok zatwierdził tę fundację¹⁴⁸ 12 listopada 1463 r. Przed odprawianiem tej Mszy św. kapelan winien przenieść procesjonalnie Najświętszy Sakrament z „sacrarium“ w zakrystii do ołtarza przy śpiewie a wszyscy wierni obecni winni adorować Chry-

¹⁴¹ AAW, dok. chronol.

¹⁴² AAW, R.57, dok. chronol. Transumpt w: Wrocław 6.II.1466.

¹⁴³ AAW, dok. chronol.

¹⁴⁴ AAW, dok. chronol.

¹⁴⁵ AAW, dok. chronol.

¹⁴⁶ AAW, dok. chronol. Vicarien-Comminität, Rzym 13.IX.1463.

¹⁴⁷ AAW, BB.51.

¹⁴⁸ AAW, X.2. „in Ecclesia sancti Jacobi parochiali Nissensi solemniter cum circuito et *Salve Regina*“. Na odwoście dokumentu: „Fundatio 7 Marcar. Nicolai Streit de processione et missa Corporis Christi Nise peragendis 1463“.

stusa Eucharystycznego; w czasie Mszy św. należy śpiewać odpowiednie pieśni¹⁴⁹. W dniu 22 listopada 1463 r. bp Jodok zatwierdził fundację scholastyka katedralnego, Franciszka Woyczdorffa, z czynszem 20 węgierskich guldenów na mieście Legnicy, przeznaczoną na urządzenie ołtarza św. Wincentego i św. Stanisława w katedrze¹⁵⁰.

Jeden z dokumentów podał nam wiadomość o słabym położeniu materialnym niektórych duchownych we Wrocławiu. Z instrumentu notarialnego sporządzonego we Wrocławiu 20 marca 1464 r., dowiadujemy się o wyznaczeniu prokuratorów kolegium altarzystów w kościele św. Elżbiety we Wrocławiu w sprawie jednego kodycyłu zmarłej Małgorzaty Brawnynne, który opiewa, że czynsz jednej grzywny, oparty na domu, ma przypaść jednemu z biednych księży, nie mających jeszcze czynszu¹⁵¹.

Bp Jodok zatwierdził 21 grudnia 1465 r. uposażenie ołtarza w kościele parafialnym w Koźuchowie w wysokości 12 grzywien czynszu na prośbę mieszczan w myśl testamentu Kaspra Rastila z 8 kwietnia tegoż roku (1465)¹⁵².

Gdy czterej kardynałowie nadali po sto dni odpustu (razem 400 dni) dla wrocławskich kościołów: św. Mikołaja i św. Idziego, które można było uzyskać w oznaczone dni, bp Jodok potwierdził to nadanie i od siebie dodał jeszcze 40 dni¹⁵³.

W roku 1466 bp Jodok przyłączył ministerium ołtarzowe w kolegiacie głogowskiej do prebendy kaznodziei z powodu szczupłości jego dochodów¹⁵⁴. Dokumentem wydanym we Wrocławiu 26 stycznia 1467 r. bp Jodok poświadczył, że za zgodą kapituły wikariusze katedralni odkupili czynsz za 120 grzywien sprzedany przez bpa Piotra Nowaka na głogowskim majątku tamtejszym wikariuszom¹⁵⁵. W dniu 2 czerwca 1467 r. zaświad-

¹⁴⁹ AAW. X.2.: „cum cantibus ad hoc aptis cum scolaribus et in organis laudabiliter cum Salve Regina“.

¹⁵⁰ AAW. G.G.79.

¹⁵¹ AAW. dok. chronol. Vicarien — Communität. Wrocław 20. III. 1964.

¹⁵² AAW. dok. chronol.

¹⁵³ AAW. R. 21. WW. 21. Rzym 13. XI. 1465.

¹⁵⁴ AAW. dok. chronol. Wrocław 21. XII. 1466.

¹⁵⁵ AAW. dok. chronol. Wrocław 26. I. 1467.

czył bp Jodok, że za zgodą legata papieskiego, Rudolfa, bpa Lawantu i kapituły sprzedał wikariuszom katedralnym na 175 grzywien (300 guldenów) czynsz 17 1/2 grzywiny na tenucie legnickiej na opłacenie zaciężnych przeciw „czeskim heretykom“, którzy targnęli się na „patrimonium“ wrocławskiej katedry¹⁵⁶.

Jeśli idzie o stosunek bpa Jodoka do kapituły to podnieść należy tu następujące momenty; z czasów rządów bpa Jodoka pochodzą statuty, ogłoszone bez daty; zawarte są między ordynacjami „De mediis fructibus secundi anni pro fabrica ecclesie“¹⁵⁷.

Na kapitule generalnej odbytej we Wrocławiu 7 czerwca 1460 r. zebrani kanonicy jednogłośnie postanowili, że w przyszłości należy składać kanonikom sprawującym Msze św. w święta podwójnego i potrójnego rytu po 6 groszy; postanowili też, że w oktawie Bożego Ciała rozdzielać się będzie refekcje po głównej Mszy św., a kanonik odprawiający Mszę św. wtedy otrzyma w tym dniu 6 groszy¹⁵⁸.

W dniu 4 września 1461 r. na generalnej sesji kapitulnej udzielono po dłuższych pertraktacjach generalnego pełnomocnictwa wybranym kanonikom do załatwienia sprawy ewentualnego przeniesienia kapituły na inne miejsce celem bezpieczniejszego zachowania przywilejów i innych rzeczy kościelnych¹⁵⁹. Papież Pius II przedłużył czas, nadany przez papieża Mikołaja V w dniu 28 lutego 1453 r., dla konserwatorów praw wrocławskiej kapituły 11 maja 1463 r.¹⁶⁰.

Nuncjusz papieski Hieronim, arcybiskup Krety, wydał dokument we Wrocławiu 6 czerwca 1463 r. w sprawie kapituły kolegiackiej w Głogówku, wyrażając zgodę na oddawanie kościoła i cmentarza kościelnego dla grzebania wiernych, ponieważ kapituła w Głogówku wpadła w ekskomunikę z powodu grzebania heretyków na cmentarzu; legat uwolnił ją od kary po zadość-

¹⁵⁶ AAW. dok. chronol. Wrocław 2. VI. 1967.

¹⁵⁷ AAW. III A 1.

¹⁵⁸ Gr ü n h a g e n, Protocolle, s. 157.

¹⁵⁹ AAW. dok. chronol.

¹⁶⁰ AAW. YY.8. Wspomniane w: 16.IX.1464; 17.IV.1482.

uczynieniu prawu ¹⁶¹. Tenże legat postanowił w dniu 19 stycznia 1466 r., że kanonik, winny zdrady tajemnicy kapitulnej, będzie ukarany ekskomuniką i odebraniem beneficjów ¹⁶².

Ścieć parafialna w czasie rządów bpa Jodoka nie powiększyła się wiele. Parafie powstałe w czasie rządów bpa Jodoka — nie były liczne.

Przed rokiem 1461 powstała parafia *S m o l e c* koło Wrocławia ¹⁶³. W dniu 27 czerwca 1461 r. Mikołaj Paszkowicz, proboszcz Smolca, ofiarował kościołowi klasztornemu św. Wojciecha we Wrocławiu różne precjoza kościelne wykonane ze szlachetnego metalu ¹³⁴. Relikwie, obrazy i ornaty przekazał miejscowemu kościołowi. Widocznie zapis był obfity, skoro w kościele św. Wojciecha we Wrocławiu w północnej nawie bocznej poświęcono mu specjalną płytę ¹³⁵.

Przed rokiem 1459 powstała parafia *L i g o t a T u r a w s k a* na Opolszczyźnie; przed rokiem 1464 *D ł u ż e c* w okręgu Lwówka Śląskiego; podobnie przed rokiem 1464 datuje się powstanie parafii *L u b r z a* koło Prudnika; dnia 23 marca 1464 r. kanonik Mikołaj Tempelfeld z polecenia biskupa wrocławskiego wymienił kilku proboszczów, a wśród nich również proboszcza z Lubrzy z powodu zadanych krzywd kolegiacie w Otmuchowie, by w swoim kościele w czasie nabożeństw lub w czasie kazania ogłosili ekskomunikę na członków parafii z Lubrzy ¹³³. Podobnie proboszcz parafii *M i e s z k o w i c e* koło Prudnika, powstałej przed rokiem 1464, otrzymał 23 marca 1464 r. polecenie ogłoszenia w wymienionym kościele ekskomunikacji w imieniu biskupa wrocławskiego na miejscową gminę i inne gminy sąsiednie z powodu krzywd spowodowanych przeciw kolegiacie w Otmuchowie ¹⁶⁷

¹⁶¹ AAW. dok. chronol.

¹⁶² AAW. XX.9.

¹⁶³ *P a n z r a m*, *Geschichtliche Grundlagen der ältesten schlesischen Pfarrorganisation*, s. 51, 125.

¹⁶⁴ *N e u l i n g*, s. 282.

¹⁶⁵ *H e y n e*, III, 962: „Anno MCCCCLXI. die St. Georgii obiit venerabilis vir dom. Nicolaus Paschkewicz, plebanus in Smolcz“.

¹⁶⁶ *H e y n e*, III, 1196, *N e u l i n g*, 166.

¹⁶⁷ *N e u l i n g*, 47.

Obłożeni tą karą kościelną w ciągu 8 dni winni powrócić do kościoła i otrzymać absolicję, w przeciwnym razie ich rodziny nie mogą przystąpić do Sakramentów Świętych, wyjąwszy tylko Sakrament pokuty dla umierających i chrztu św. dla dzieci¹⁶⁸. Wyrok ten powtórzono jeszcze 26 października 1465 r. W *Mirocinie Średnim* koło Kożuchowa¹⁶⁹ wymienia się istnienie kościoła parafialnego przed rokiem 1464; a w *Głosce* koło Środy Śląskiej przed 1467 rokiem.

5. DZIAŁALNOŚĆ DOBROCZYNNO-KULTURALNA

5. Bp Jodok osobiście odznaczał się wymową i roztropnością¹⁷⁰. Cenił mężów uczonych i utalentowanych¹⁷¹ i takich popierał jako kandydatów na kanonie, prałatury, i prebendy¹⁷², omijając nieuczonych.

W Nysie, stolicy księstwa biskupiego, wybudował rezydencję¹⁷³. Po swej elekcji bp Jodok powodowany „specjalnym uczuciem“ wybudował kaplicę ku czci Najświętszej Maryi Panny, tzw. kaplicę w różach, ponieważ sam biskup miał w herbie swoim róże.

W czasie swych rządów bp Jodok miał wykazać wiele troski o kościoły i szpitale i zdobyć zasługi na tym polu¹⁷⁴, aczkolwiek nie posiadamy wielu dokumentów w tym względzie; jedynie w dokumencie wystawionym we Wrocławiu 4 czerwca 1466 r., bp Jodok zeznał na generalnej kapitule, że sprzedał Reńską Wieś w okręgu nyskim za 200 guldenów szpitalowi „biednych uczniów katedry“ we Wrocławiu¹⁷⁵.

Z pewną przechwałą napisał w charakterystyce bpa Jodoka późniejszy autor XVII wieku, że miał on „ciernie w krzyżu,

¹⁶⁸ Heyne, III, 1197.

¹⁶⁹ Neuling, 101.

¹⁷⁰ AAW. III a 3: „in eloquentia, literatura atque prudentia singularis“.

¹⁷¹ AAW. III a 3: „virorum doctorum et virtuosorum specialis promotor et zelator“.

¹⁷² Fama, G.2: „praecluso, indoctae turbae“.

¹⁷³ AAW. III a 3: „Curia splendite per ipsum aedificata“. Fama, G. 2: „aula splendita“. Heyne, III, 718.

¹⁷⁴ Heyne, III. 717.

¹⁷⁵ AAW. dok. chronol.

kwiaty w imieniu“¹⁷⁶; nie mogło więc nie kwitnąć pod takim tytułem biskupstwo wrocławskie, niegdyś złote, teraz tylko różowe.

*
* *
*

Patrząc syntetycznie na działalność bpa Jodoka z Rosenbergu, należy stwierdzić, że walka z husytyzmem z jednej strony przyczyniła się do obrony biskupstwa przed całkowitym zniszczeniem, ale z drugiej strony osłabiła kościół wrocławski. Notujemy obniżenie autorytetu biskupa, ferment w duchowieństwie, załamanie szacunku wśród wiernych, zubożenie duchowieństwa i zniszczenie gospodarcze całej prowincji. Walka kapituły z biskupem nie przyczyniła się do rozrostu życia religijnego. Czynniki polityczne i państwowe, księżęce gwałtem wdzierać się usiłowały w życie kościelne.

To wszystko już w drugiej połowie XV wieku powoli rodziło drogę schyłku „złotego biskupstwa“ i kierowało je na tory późniejszego protestantyzmu.

c. d. n.

¹⁷⁶ Fama, G. 2: „spinas habet in Cruce, Flores in Nomine“.